

Наталія Левчик,
канд. пед. н.,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

**ПРОПЕДЕВТИЧНА РОБОТА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ
У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА:
ДОСВІД США ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ**

У статті розкрито специфіка пропедевтичної роботи щодо запобігання насилля над дітьми в сучасній американській та англійській системі підготовки учнівської молоді до відповідального батьківства, зокрема, висвітлені основні принципи та підходи щодо формування батьківських компетенцій в учнів, методи інтерактивного навчання, роль медіа-освіти у просвітницькій роботі. Показані шляхи впровадження ефективних навчально-освітніх технологій з батьківства у національну школу.

Nataliia Levchuk

**PROPAEDEUTIC WORK TO PREVENT CHILD ABUSE
IN THE SYSTEM OF GETTING SCHOOL CHILDREN READY TO RESPONSIBLE PARENTING:
EXPERIENCE OF THE U.S. AND THE UK**

The article outlines the particularities of propaedeutic work to prevent child abuse in modern American and English system of getting school children ready to responsible parenting. The author explains the main principles and approaches to the development of parental competences in school children. Methods of interactive study and the role of mass media in education of young children are analysed. The ways of implementation of educational technologies of parenthood in the Ukrainian education are suggested.

Підготовка учнівської молоді до батьківства відкриває нові можливості для розширення освітнього простору школи та родини у пропедевтичній роботі з виховання ненасильницької поведінки. Відчуття неповнолітніми себе потенційними батьками є реальним шляхом гуманізації особистості і суспільства на шляху попередження різних видів насильства, в першу чергу, домашнього. Сім'я як «найменша демократична держава» відіграє надзвичайно важливу роль у егалітарній соціалізації дитини, становленні її як самостійної, впевненої, успішної та відповідальної особистості. Вирішальним у підготовці підлітків до батьківства відповідно до Національної доктрини розвитку освіти в Україні у XXI ст. на засадах компетентнісного підходу є спрямування школярів на загальнолюдські гуманістичні цінності, забезпечення їх готовності до відповідального виконання батьківських обов'язків в майбутньому. Аналіз крос-культурного дослідження особливостей підготовки учнівської молоді до виконання батьківських ролей у Великій Британії та США крізь призму філософії людиноцентризму та екстраполяція прогресивних ідей зарубіжного досвіду у вітчизняну систему освіти є **метою** цієї статті.

У США та Великій Британії впродовж століть були реалізовані різноманітні батьківські моделі щодо догляду за дитиною та її виховання. Їх розуміння у різні історичні періоди і в різних соціокультурних ситуаціях було неоднаковим. Однак спільною характеристикою батьківства в обох країнах є його функціонування як складного комплексу інтегральних, соціальних та індивідуальних характеристик особистості, що проявляються на всіх рівнях життєдіяльності і включають в себе необхідність виконання захисної, виховуючої, дисциплінуючої, ментальної і соціалізуючої функцій. Ера «глобалізації дитинства» розглядає розвиток дитини передусім як історичний феномен, що передбачає виявлення унікальної та самобутньої функції дитинства у соціокультурних процесах.

Побудова навчально-освітньої моделі підготовки молоді до батьківства у Великій Британії та США характеризується нині культурною багатоманітністю, розглядом дитячо-батьківських стосунків як особливої форми соціокультурної творчості, її наступності та поступальності. Концепція глобальної освіти для молодих людей щодо набуття ними батьківських компетенцій передбачає насамперед визнання самоцінності дитинства, гуманістичну спрямованість виховання на розвиток особистості дитини, відкритість до інноваційних моделей навчання у контексті міжкультурного діалогу та епохи «нового батьківства» й «одомашнення».

У США стратегію просвітницької роботи з учнями шкіл розробляє Рада з питань інформації та освіти. Серед основних завдань підготовки молоді до майбутніх батьківських обов'язків є наступні: забезпечення дітей достовірною інформацією про фізичне дозрівання та розвиток, репродукцію людини, статеве життя, вагітність, народження, батьківство/материнство, сімейні стосунки, контрацепцію, аборти, сексуальні скривдження, ВІЛ/СНІД і венеричні захворювання; ознайомлення з інформацією про розвиток і виховання дітей різного віку; підвищення рівня поінформованості молоді із вказаних проблем; створення умов для

ознайомлення дітей із сферою подружніх стосунків і батьківських ролей як відповідальних взаємин, адаптація до нової статевої поведінки в дорослому житті, підвищення усвідомлення та креативного підходу до вирішення особистих і сімейних проблем; розвиток навичок встановлення та підтримання міжособистісних контактів, емпатійних властивостей (виховання співчуття, піклування, толерантності у спілкуванні); прийняття рішень, вироблення власних поглядів, навчання саморегуляції поведінки, вміння утримуватись від незрілих сексуальних контактів, дбати про власне репродуктивне здоров'я; формування соціально-психологічних навичок надання підтримки в майбутній сім'ї, розширення можливостей особистісного життєвого простору.

Великобританія є мультикультурною країною Об'єднаного Королівства, до якого входять Англія, Уельс, Шотландія із дотриманням вікторіанського стилю життя, збереженням патріархальних цінностей сім'ї та етнічних традицій тощо. У відповідності до цього, для учнів розробляють різноманітні елективні курси і гнучкі, мобільні навчальні ресурси з метою активізації участі та особистісної зацікавленості в нових для них ситуаціях, які потребують значного напруження сил у вирішуванні життєвих проблем. Цінним є впровадження етики, права у освітні програми, варіативних компонентів з курсу батьківства, його модифікації із врахуванням місцевих особливостей, етнотрадиційних і релігійних поглядів населення. Слід зазначити різноманітність програм, пов'язаних із мультикультуральністю населення. Так, на південному сході Британії, у школі святого Луки впроваджується програма «Утримання дитини». Тут також є особливий День в учбовому плані, зокрема День батьків, який відвідують батьки підлітків. Інтерактивний характер цього інноваційного підходу полягає у практичному вирішенні конфліктів, проблем та труднощів, пов'язаних із підлітковим віком. Модуль зі статевої освіти та міжособистісних відносин у 10 класі є частиною PSCHЕ програми (особистісного та соціального життя, здорового способу життя), що включає матеріал про зачаття, вагітність, внутрішньоутробний розвиток дитини, народження та етапи розвитку і піклування про дитину до двох років. Навчання проводиться за допомогою використання різних навчальних та медіа-технологій (відео, CD, сайти Інтернету, підручників та робочих зошитів, ігрових вправ та практичних завдань), а також з відвідуванням різних позашкільних закладів, медичних центрів, соціальних служб та зв'язків з громадою, волонтерськими організаціями. Візити на місця, спілкування з реальними дійовими особами – матерями і дітьми раннього віку, лікарями, психологами тощо дають можливість учням увесь день зосереджуватись на проблемах батьківства з вирішенням актуальних практичних завдань.

Серед ефективних шляхів впровадження шкільних програм з батьківства слід відмітити їх специфіку, пов'язану із інтерактивним підходом та врахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнівства. Виявлено, що молодші школярі, які беруть участь в цих програмах, демонструють співчутливе ставлення і турботливу поведінку в класі і вдома. Зацікавленість підлітків інформацією сприяє кращому усвідомленню себе, власних цінностей, образу «Я», адекватнішому і безконфліктному спілкуванню з батьками та однолітками, зміні у мотивації чинників, які спонукають до ризикованої поведінки: швидкість вступу у інтимні стосунки, ранньої вагітності, захворювань статевими хворобами, зараження ВІЛ/СНІД-інфекцією тощо.

Відмітимо, що на позитивні зміни у свідомості школярів впливає як кількість годин, відведених на програму, так і якість викладання, а саме: чи відбувається інтерактивний зв'язок між вчителем та учнем, чи відповідає нова інформація потребам та інтересам учнів, наскільки учні зацікавлені і креативні в її засвоєнні. Наприклад, фахівці Мічиганського університету й Університету штату Айова досліджували вплив навчальних програм з підготовки до батьківства на старшокласників. З'ясувалося, що серед тих учнів, яким читався курс, значно підвищився рівень обізнаності з проблем розвитку та виховання дитини, зріс рівень психологічної і соціальної зрілості щодо майбутнього планування сім'ї та народження дітей, усвідомлення підготовки до їх появи на світ порівняно з групами, де цей курс не читався. Хлопці більше, ніж дівчата, схилились до авторитарного і жорсткого контролю за дитячою поведінкою, проте після відвідування курсів стали толерантнішими і демократичнішими. Дівчата, які пройшли курс із батьківства, значно пізніше за своїх ровесниць з контрольних груп, вступали у статеві стосунки, що призвело до зменшення незапланованих вагітностей та абортів. Отже, для перенесення у національну школу заслуговує уваги розширення чисельності шкіл з впровадженням навчально-освітніх програм, збільшення кількості годин на ці програми, підвищення їхньої інформаційної насиченості за рахунок змісту, високої та якісної підготовки фахівців. Важливою метою просвітницької роботи з батьківства в школі є також співпраця з батьками, що сприяє підвищенню їхньої компетентності у питаннях виховання і навчання дитини, гармонізації сімейних та батьківсько-дитячих стосунків [1].

Значний інтерес представляють наступні навчальні програми, що слід запровадити у національну школу: «Підліткова вагітність. Спірні питання для хлопців», «Перевірка реальністю – юнаки у ролі батьків» та ін., які спрямовані на залучення хлопців до усвідомленого виконання батьківського обов'язку. Особливий пріоритет належить медіа-освіті, що сприяє кращому засвоєнню учнями знань з батьківства. Научіння

проводиться із застосуванням дитини-симулятора як у класі, так і вдома. На уроках учні вчаться розвивати навички співучасті, емпатійності, толерантності, відповідальності, спілкування та догляду за іншими, а також вдосконалюють свої знання та виконання їх на практиці. Вони вчаться роздумувати над власними почуттями та своїм ставленням до: тиску з боку однолітків, виконання гендерних ролей, наслідків підліткової вагітності та інших проблем. Крім цього, учні обмінюються набутим досвідом догляду за дитиною-симулятором. Протягом п'яти тижнів вони створюють свій власний відео-щоденник досвіду щодо догляду за «малюком» та презентують для взаємообговорення з іншими. На підсумковому занятті учні та їх батьки заповнюють опитувальники, в яких діляться своїми враженнями про догляд за «дитиною» та доцільність проведення таких занять [2].

Друга програма за змістом є подібною до першої. На відео показані реальні життєві ситуації молодих батьків та їх сімей, після перегляду якого відбувається обговорення випадків безвідповідального та відповідального батьківства. Зокрема, у США «Інформаційний проект для молодих матерів» є відеопрограмою та інформаційним буклетом про реалії життя неповнолітніх батьків. Метою програми є спонукання підлітків зважено і відповідально ставитись до свого вибору щодо ранньої народжуваності, вагітності, а також обов'язків, які покладаються на них. На відео неповнолітні розповідають про труднощі раннього материнства. Також надається необхідна для підлітків інформація щодо отримання кваліфікованої допомоги у разі потреби стосовно статевих взаємин, правових питань тощо. Крім того, у мас-медійному просторі поширеними є інтерактивні курси з батьківства, як-от курс «Hi Sus South», що показується по телебаченню, на DVD та Інтернет-мережі (зображені драматичні сторінки життя шістьох молодих людей та події про їхні взаємовідносини, перший статевий досвід, ранню вагітність та незріле батьківство). Візуалізація проекту допомагає вчителям реальніше показати та пояснити всі життєві небезпеки та проблеми, які можуть виникати у підлітковому віці у зв'язку із раннім статевим дозріванням та психологічною незрілістю до виконання батьківських ролей [3].

У британських школах впроваджені також програми для тінейджерів – ранніх матерів/батьків, що є державною стратегічною тенденцією у боротьбі з підлітковою вагітністю та антисоціальними вадами. Їм пропонуються не лише умови для продовження навчання у школі, а й широка підтримка як вчителів, так і соціальних працівників, у пристосуванні до нового життя з дитиною та правильного виконання батьківських ролей, соціальний захист та допомога у переборенні труднощів, пов'язаних із раннім материнством. У викладанні цих курсів особливої уваги заслуговує метод символ-драми «Театр в освіті», який, на думку вчених, допомагає кращому осмисленню підлітками батьківських обов'язків [4].

Цілісна логічна структура, насичений зміст і динамічність освітніх програм з батьківства у США та Великій Британії, інтерактивна взаємодія вчителя з учнями на «рівних», інноваційні форми навчання (групові дискусії та диспути, мозковий штурм, створення наративів, метод портфоліо та створення життєвих випадків (keys-stady), сюжетно-рольові ігри, театралізація тощо) сприяє збагаченню власного життєвого досвіду учнів з такої важливої сфери як батьківство, розвиває їхній особистісний потенціал у гуманізації міжстатевої взаємодії тощо.

Ефективному впровадженню шкільних програм сприяють також курси підвищення кваліфікації вчителів, співпраця шкіл із батьками, місцевими (релігійними і етнічними) громадами, організація конференцій для педагогів, адміністрації шкіл, обмін досвідом тощо. Створюються цілі серії комп'ютерних навчальних програм, які пропонуються для дистанційного навчання, додаткові можливості для навчання школярів за межами школи в мікрорайоні, розробляються інтерактивні он-лайн навчальні програми з позитивного батьківства. Разом з дистанційним навчанням функціонують традиційні систематичні курси підвищення кваліфікації вчителів, створені бібліотеки, каталог яких містить різноманітні методичні розробки занять з основ батьківства, міжпредметні зв'язки спеціальних тем для застосування у позакласній та позашкільній діяльності, посібники, відеоматеріали, комп'ютерні навчальні ігри тощо. Усі вищезазначені особливості викладання курсів з основ батьківства в англійських країнах, без сумніву, заслуговують більш уважного вивчення для їх творчої реалізації в практику національної школи з метою запобігання та викорінювання всіх видів насильства над дітьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sawney F. It Opened my Eyes : Using theatre in education to deliver Sex and Relationship Education / Sawney F., Sykes S., Keen M., Swinden L., McCormick G.). – London : Health Development Agency, 2003. – 52 p.
2. Online resource. – Access : <http://www.teachernet.gov.uk/casestudies/search.cfm>.
3. McDermott Dana R. “Rationale Supporting Parenting Education in Schools” [Online resource]. – 2001. – Access : <http://www.parentingproject.org>.
4. Oxford University Press “International Journal of Law, Policy and the Family” V. 17, August, 2003. – № 2. “Child Support” by Scott Altman. – P. 182–210.